

Наум ДИМОВСКИ

СПЕЦИЈАЛИЗИРАНА УЧИЛНИЦА ЗА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА

Образованието и воспитувањето на младата генерација не може да се спроведува по шеми и методи кои, се востановени еднаш за секогаш. Во сите епохи постоел и продолжува да постои проблемот за усовршување на наставниот процес, за создавање нови, посовремени услови, методи за предавањата и за работата воопшто. Не станува збор за усовршените, испитаните и утврдените методи и форми за работа, туку за новото, кое што се воведува, треба да се гледаат неговите позитивни страни, практичноста, рационалноста и ефикасноста.

“Исто како што уметникот пак, ги одбира бојата, формата и материјалот и ги средува во интерес на практичната употреба и убавина, така и наставникот мора да ја одбере и подреди физичката околина на просторот, времето и материјалот за да предизвика максимално реагирање на учениците”.¹ Нема скоро ниту една друга дисциплина како што е историјата која оскудува од нагледни средства. Не може да се постигнат добри резултати во работата, -во наставата по историја, ако преовладуваат монолошките методи, колку и да се изведуваат мајсторски, за кои единствени учебни реквизити се кредата, ѕидната карта по историја, учебникот и неколку четива од историската читанка. Современата ефективна лекција станува бесмислена, без широка и разновидна примена на модерните технички средства. Нивното пак користење е поврзано со неопходноста од воведување на работа во специјализирани училници по историја.

Од појавата и првата примена на класичните средства, до вклучувањето и сè пошироката примена на најсовремените електронски уреди во наставната работа, постојано е евидентен фактот дека наставните средства имаат извонредно едукативна функција во целокупниот наставен процес. Со употребата на адекватно одбрани, функционално програмирани и рационално применети наставни средства во наставната работа, се обезбедува широк процес на интеграција во современиот

¹ Алис Мајл, Креативност у настави, 138, Сарајево, 1968.

општествен живот. наставните средства, во синтезата на своите дидактички вредности, му отвораат на ученикот широк и непречен пристап кон сите неопходни вредности на воспитувањето и образованието, самовоспитувањето и самообразованието во животот и работата. Со тоа, воедно и најнепосредно се изразува и нивната едукативна суштина и нивната педагошко-дидактичка широчина. Од наведеното, може да се извлече заклучок дека човечкиот труд во голема мера зависи од квалитетот на применетите средства за работа и дека крајните резултати на секој труд пак и наставата, зависат (условени се) од изборот и начинот на примена на средствата за работа. Во наставата по историја тоа најдобро ќе ни го овозможи работата во специјализирана училница, која ја заменува таканаречената, универзална, класична или матична училница.

Предности и негативности на класичната училница

Класичната училница од некогаш до денес еволуира зависно напредокот на дидактичката теорија и пракса. Предноста на класичната училница е: ученикот си има свое место, има место за својот прибор, во неа се одржува настава со едно одделение, со комбинирани одделенија и по разни предмети, доста е голема и собира повеќе ученици. Негативни страни на класичната училница има исто така повеќе: наставните средства се прибрани на повеќе места-канцеларии, библиотеки, училници, ходници, магацини и слично, што претставува тешкотија и недостаток околу евидентирањето, ракувањето и одговорноста на наставникот за исправноста и функционалноста на тие средства. Така разнесени и расфрлените наставни средства, наставниците не се во можност рационално да ги користат. Универзалната училница е наменета за сите наставни предмети, а со тоа всушност, не е функционално наменета за ниту еден предмет. Таа е просторија за настава воопшто, но не и за посебна настава по одделни наставни предмети. Универзалната училница е за сместување на учениците, но не и за сèстрана наставна работа на наставниците и учениците. Таа со своите можности и слабости бара типизирана наставна работа, која наставниците, а на крајот и учениците, психолошки тешко ја поднесуваат, па според тоа и резултатите од наставата во неа се послаби. Со оглед на сè поголемите барања на современото училиште, современата настава и современото школување, класичната-универзална училница, не може да одговори на сите барања. Таквата училница го спречува наставникот да ја унапредува наставата по својот предмет, да води грижа за збогатување на материјално-техничката база, како еден важен фактор за поуспешно решавање на повеќе психолошки, социолошки и методски проблеми на наставата. Од психолошки аспект гледано "...работата во универзалната училница е често еднолична и

проследена со специфичен психолошки феномен-монотонијата. Со едноличната работа, секогаш се надразнуваат исти или претежно исти мозочни центри. И кога со непрекинатото надразнување, брзо ќе се исцрпи нивниот капацитет, во нив настапува физиолошки процес на кочење, поради што тие центри не примаат повеќе надразнувања, што се доживува како монотонија. Со сето тоа нагло опаѓа наставната работа.²

За термините кабинет и кабинетска настава

Често во практиката се мешаат поимите кабинет, кабинетска настава и работа во специјализирана училница. Терминот кабинетска настава постои од поодамна. Потекнува од ХЕЛЕН ПАРКУРСТ,³ која работела во градот Далтон со голем број ученици од разни одделенија, т.е со големо комбинирано одделение. За да си ја олесни работата, во училишната зграда ги користела сите расположливи простории, во кои со помош на наставни, ливчиња односно асигнати ги упатувала учениците на самостојна работа. Обично, тие биле мали простории или кабинети, во кои учениците самостојно работеле на добиените задачи. Тоа вистина било работа во кабинет, односно кабинетска настава и оттаму е и името кабинетска настава. Овој систем постепено се усовршувал и секоја просторија, посебно опремена за настава по одреден предмет, во која работи посебен стручњак, се вика кабинетска настава. Овој термин е задржан во дидактичката теорија сè до денес и се употребува и за работа во специјализираните училници. Руските педагози на пример, работата во специјализираните училници ја викаат само кабинетска настава.

Овој израз се задржал и поради тоа што покрај училниците се изградувале и изградуваат мали простории-кабинети. Тоа се помошни простории, како централни хранилишта со наставни средства и друг прибор за наставна работа. Од тие кабинети наставникот ги носи наставните средства во секоја училница. Во нив се собира разновидна опрема по разни предмети, а тоа бара таа опрема да се распореди според предметната припадност. За таа цел, во некои училишни згради почнаа да се изградуваат мали кабинети, за сместување на наставната опрема, од еден или повеќе сродни предмети. Така од централни или универзални кабинети, тие стануваат специјализирани за одделни предмети. Некаде тие кабинети се поврзани со училниците за одделни предмети и така се претвораат во специјализирани или предметни училници. Од таа просторна и функционална поврзаност на кабинетот и училницата и самата настава добива име кабинетска настава. Според тоа, кабинетската наста-

² Преподавање историја в школе, бр. 6, Москва, 1978, 79.

³ Хелен Паркурст, американска учителка, творец на Далтоновиот план. Далтон град во државата Масачусетс во САД.

ва го добила името и по кабинетите, кои се просто поврзани со училницата, во која се изведува наставата.

Според мислењето на повеќе современи педагози, овој израз-кабинетска настава, во современото училиште е неприкладен и неадекватен, поради следното: 1. Тој израз, историски гледано, настанал во сосема други услови, во поинаква наставна ситуација (Далтон план), кога учениците работеле самостојно во мали простории (кабинети), што во потполност одговарало на кабинетска настава (работа). 2. Нашиот систем на школска работа не значи враќање назад, на таква организација на работа. 3. Самиот израз кабинетска настава содржи незгодно обележје, кое алудира на кабинетска, затворена работа меѓу четири ѕида и одвоеност од животот, кој во училиштето се проучува. Според тоа училницата е едно, а кабинетот е друго. Во училницата се изведува настава, а во кабинетот, се сместени наставните средства и опрема. Во училницата работат учениците и наставниците заедно, а во кабинетот работи наставникот., во своето слободно време. Училницата е со поголеми димензии, а кабинетот многу помал. Затоа поприкладно е името специјализирана училница. Во училишната пракса, специјализираните училници можат да бидат: одделенски-за учениците од прво до четврто одделение, комбинирани (за два или повеќе предмети) и за еден предмет (предметни).

Предности на специјализираната училница

“Со богата и разновидна методска работа во специјализирана училница во психолошки поглед се изменува дразнењето на мозочните центри и затоа ниту еден центар нема потполно да се исцрпи и да дојде до кочење, со што однапред ќе се спречи монотонијата. А со отстранување на монотонијата во наставата, потполно се искористуваат интелектуалните квалитети на учениците.”⁴

Преминот на работа во специјализирана училница наметнува некои проблеми во училишната пракса и тоа повеќе од организационен и технички карактер. Ако училницата не е опремена преминот на работа на таков организациски систем е промашена работа. опремата во специјализираната училница треба да биде функционална. Во неа, треба да биде само она што е потребно за наставната работа, а се друго, што не служи за наставна работа, да не се внесува внатре. Опремата не смее да биде декорација, училницата не смее да стане магацин, музеј, изложба или место за се и сешто, туку смислено, организирано и опремено работно место за наставникот и ученикот. Тоа е во согласност со барањето, кое се однесува на човечкиот труд воопшто, во сите други занимања и работни места-работникот на своето работно место да ја има на дофат на своите раце целокупната потребна опрема.

⁴ Преподавање историјата..., 79.

Специјализираната училница (ако е опремена), овозможува во целост да се оствари материјално-техничката страна на наставата и тоа на сите етапи од наставниот процес, почнувајќи од подготовката, преку обработката на нови наставни содржини, повторување, проверување и слично. Таквите училници овозможуваат сèстран и разновиден методски начин на работа на наставниците и учениците, во кои не би требало да се потценуваат или преценуваат некои наставни методи или да се преценуваат и фаворизираат други. На таков начин, ќе се постигне нужната интеграција на наставните методи во меѓусебна рамнотежа и сооднос. Таа сèстраност, значи опфаќање на сите подрачја од човечката активност: сензорна, практична, изразна и мисловна. Во врска со тоа, Алис Мајл вели: “Од поголемата и сèстрана активност на учениците ќе произлезат и поквалитетни знаења, а тргнувајќи од современото образование, целта е да се добие (постигне) оперативно знаење т.е.такво, кое ќе можат учениците да го применуваат во својата дејност, во текот на школувањето, во животот и работата. Врз основа на оперативно знаење, подоцна, во животот, некои ученици ќе можат со натамошниот развој да го издигнат до креативно знаење во смисла на откривање и создавање нови материјални и духовни вредности.”⁵

Исто така, во специјализираните училници се создаваат услови за спроведување на рационализација во наставата, што денес претставува основен проблем, како во школството така и во производството општо. Тоа значи, со што помалку потрошено време, средства и сили да се постигне поголем ефект. Денес, се настојува ова начело да се примени во сите подрачја на општествената дејност. подобра и поголема економичност на наставата се постигнува со подобра рационализација. Во тоа се состои поврзаноста меѓу рационализацијата и економичноста на наставата и дијалектичкиот однос на единството на рационализацијата и економичноста. Во специјализираните училници, учениците полесно ќе ги откриваат своите склоности и духовни потреби. Со тоа, полесно ќе се определуваат, кој во која слободна активност ќе работи и продуктивноста на нивната работа ќе биде далеку поголема.

Предностите на работата во специјализираните училници, главно, може да се изразат во следното: Се осигурува материјалната база за работа, сите средства за работа и учење се концентрирани во една просторија и се при рака. Наставникот, во текот на работата останува во својата училница. Поинтезивно и порационално се користат наставните средства. Се овозможува во сите типови на наставни часови и во сите фази на наставниот час, промена на облиците, методите и формите. Плановите на таблата и материјалите, еднаш подредени, ги користат повеќе одделенија, односно паралелки. Учениците, кои одат на работа во специјализирани училници, самата просторија со нејзината подреденост, психолошки ги

⁵ Алис Мајл, Креативност у настави..., 142.

подготвува за работа. Се овозможува поголема грижа за чување, опремување, дотерување и унапредување на функционалноста на училницата, од страна на наставникот, кој ќе смета дека е “негова” и ќе служи како огледало на неговата ангажираност кон предметот и неговиот однос кон училиштето.

Услови за премин на работата во специјализирани училници и нивното, уредување

Пред да се mine на работа во специјализирани училници потребно е да се решат некои оригинално-технички и материјални проблеми, како на пример: Да се одреди видот и бројот на специјализираните училници; Наставата да ја изведува стручњак; Училишната опрема да биде функционална и подвижна; Да се реши прашањето за локацијата на одделни простории во училишната зграда, бројот на паралелките, бројот на часовите по предметите, распоредот на часовите и слично.

Тешко е да се даде некоја идеална класификација и систематизација на наставните средства. Една поделба, на пример, според Владимир Пољак е следната: а) Визуелни наставни средства, кои се засниваат на видео-компонента. Можат да бидат дво и тродимензионални, а со оглед на нивната дидактичка функција-статични (неподвижни) и динамични (подвижни). б) Аудитивни наставни средства, засновани на аудио-компонента. Тука спаѓаат разни звучни слики на човечки говор. в) Аудио-визуелни наставни средства, кои во себе соединуваат аудио и видео компоненти. г) Текстуални наставни средства се разновидни текстови, кои во наставата се употребуваат како извор на знаење и како материјал за работа (учебници, прирачници, писмени задачи, програмирани текстови итн.

За специјализираната училница по историја, главно, би дошле предвид следните наставни средства: сидни историски карти за целиот материјал, историски атласи, ленти на времето, хронолошки и синхронистички таблици, историска литература, дијафилмови и филмови барем за 25% материјалот што се изучува, радиоприемник, телевизор, универзален дијапроектор, магнетофон, детски енциклопедии, сидни тематски карти, фотоапарат, ецилијаскоп, кинопроектор. Исто така, треба да се обезбедат и технички наставни помагала, односно орудија за работа. Со разните технички уреди и механизми, во наставата се внесуваат елементи на механизација и автоматизација. Поради тоа, во дидактичката теорија сè повеќе се внесува поимот и името технологија на наставата.

Општото уредување на социјализираната училница по историја зависи од два фактора: 1. Од големината на училницата и бројот на учениците и 2. од материјалната база за нејзиното воведување. Најидеално би било покрај до училницата да постои и мал кабинет како

помошна, односно, прирачна просторија за сместување на опремата, која моментално не се употребува, а за која е најпогодно место, да биде надвор од училницата. Освен тоа, тој мал кабинет може да биде како работна просторија за наставникот во неговото слободно време.

За сместување на опремата постојат неколку можности: сидовите од училницата, полица, витрини, плакари, ученички маси (клучи), слободниот простор од училницата, кабинети и други простори.

Сидовите во специјализираната училница на различни начини треба да се користат. На сраничните сидови може да се постават дводимензионални статични наставни средства, кои треба постојано да се присутни пред учениците. Тие треба да ги упатуваат учениците на основните податоци од наставниот предмет, на “неговата азбука”, на пример, хронолошки и синхронистички таблици, ленти на времето, дефиниции, закони, портрети, слики за одредени ситуации и слично. Предниот сид од училницата треба да остане празен за демонстрации, при обработката за нови наставни содржини. Таму се училишната табла, местото за екран и други помагала за демонстрирање. Во специјализираната училница, потребно е и специјална училишна табла. Полиците во специјализираната училница се најприкладни за сместување на тродимензионални материјали, кои не можат да се остават на сид, а потребно е секогаш да се достапни на учениците. На нив, може да се смести прирачната литература и списанија, приборот за практична работа на учениците и слично. Тие можат да се искористат и за привремени тематски изложби. Најпогодно е, полиците да се прават на задниот и евентуално на сраничните сидови.

Во витрините се сместуваат материјали, кои треба учениците постојано да гледаат, но не и да ги допираат.

Може да се направат и вградени фахови, во комбинација со вградени плакари. Во нив, се сместува ситен прибор, грамофонски плочи, ленти, филмови, наставни ливчиња и слично.

Шкафовите служат за сместување на таков материјал, кој не би смеел на учениците да им биде ниту видлив ниту достапен, а се чува под клуч. Тоа се разни испитни материјали, тестови, задачи, училишни тетратки, стручна литература од наставникот, планови за работа и друго.

Во слободниот училишен простор, треба да се смести по тешката опрема, која поради своите димензии и тежина мора да има постојано место во училницата. Тие средства, што постојано се употребуваат, препорачливо е да се сместат напред или обратно, тие кои се употребуваат повремено, отстрана и назад.

Секоја специјализирана училница не мора да ги има овие можности за сместување на материјалните средства. Тоа зависи од условите и наставниот предмет, за кој е наменета. Тешкотии во тој поглед ќе има се докогаш, додека покрај секоја училница не се обезбеди и кабинет.

Уредување на кабинетот

Средствата и материјалите, кои се чуваат во кабинетот-хранилиштето, се разместуваат по други критериуми. Во него се сместуваат: маса за предавачот, -наставникот, картотека на нагледните средства, филмотека, фонотека, видеотека, шкаф за историски и археолошки експонати, макети, библиотечен шкаф, средства за изработување на нагледни материјали и други. Картотеката за нагледни средства е слична како и библиотеката. Таа, треба да има прегради за секој вид нагледни средства (карти, фотографии, слики, шеми, дијаграми итн.). Филмотеката и видеотеката, исто така, треба стручно да бидат средени. За секој дијафилм, наставен филм, елемент филм или видео касета, треба да има специјално место, одредено според видот и темата. Слично се подредува и фонотеката во општиот шкаф. Грамофонските плочи се делат по темите и карактерот на содржината, како и магнетофонските ленти, дијапозитивите и слично. Библиотеката, си има свое посебно место. Еден дел од кабинетот, треба да се оддели за изработување на наставни средства. Тука треба да има работна маса и разновиден прибор за работа.

Збогатување на специјализираната училница

Треба да се нагласи дека специјализираната училница не би го оправдала своето постоење, ако нејзиното создавање нема за последица постојано збогатување на нагледните средства. За материјалното збогатување на специјализираната училница, треба да се залагаат наставниците и учениците. Пред сè, кај учениците треба да се создаде и развие творечка активност и со соодветен пристап и метод, наставникот и учениците да станат соработници. Голем придонес во тој прилог, би дале слободните ученички активности во училиштето. Во рамките на слободните ученички активности по историја, би можело да постојат разни групи и секции, со специјални програми и задачи, како на пример: група за собирање на археолошки предмети, архивско-библиотекарска, нумизматичка, група за собирање на материјали од локалната историја, група за изработка на карти, шеми, скици, итн. Во наставата се потребни разновидни наставни средства, кои не можат да се купат, но мора наставникот и учениците сами да ги изработат или донесат во училиштето за потребите на наставата како на пример: карта на историските места во родниот крај, разни листови за самостојна работа, хронолошки таблици, да направат разни збирки, да снимат одредени историски објекти и изработат фотографии и слично. Со тоа, учениците не можат современо да ја опремаат специјализираната училница, но нивниот придонес би бил доста голем и значаен. Исто така во координација со наставниците по другите

наставни предмети, може да се даде голем прилог во таа смисла. Постојат и други начини за збогатување на специјализираните училиници, како на пример соработка со разни стопански организации, размена на материјали со други училишта, соработка со музеи, архиви слично. Ако секоја од наведените мажности делумно се искористи, не може да се случи, училиниците да останат празни.

На крајот, да заклучиме дека не е најбогата онаа специјализирана училиница, која има многу наставни средства, многу модели и инструменти, драгоцен карти и ретки збирки, туку е онаа, која ги поттикнува и наставникот и ученикот на творечка работа. Само правилно подредена и добро опремена, плански и методски искористена специјализирана училиница, може да изврши значајна улога во унапредувањето и модернизирањето на наставата по историја.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алис Мајл, Креативност у настави, 138, Сарајево, 1968.
- Преподавање историји в школе, бр. 6, Москва, 1978, 79.
- Андреевскаја, Попова, Сперанскаја, Шаболина, Методика преподавањето историји в школе, Москва, 1970.
- Ј. Демарин, Методика наставе историје, Загреб, 1961.
- Погледи и искуства у реформи школства, бр. 2, 1976.
- Педагошка искуства, бр. 2, 1968.
- Живот и школа, бр. 3, 1979.
- Владимир Пољак, Специјализирана учионица, Загреб, 1971.
- Наша школа, бр. 7-8, 1970.
- Шопов, Георгиев, Христов, Коледаров, Въпроси на учебниковъспитателната работа по историја, Т. I, Софија, 1987.